

Considerații privind unele elemente nedeice din zona Jaleșului

GRIGORE PUPĂZA

Comentând exclamația lui Carlo Huber, directorul adjunct al Muzeului de artă din Basel: „Ce fericiți sunteți voi, românii, că aveți un folclor așa de bogat!”, P. Comarnescu făcea constatarea:

„Intr-adevăr comoara folclorică românească este atât de imensă, ca și stilistica artei populare, încât generații și generații de oameni de știință vor avea ce descoperi și valorifica”, fiindcă așa cum își intitula articolul — sunt încă „Sensuri adânci ale folclorului nedescifrate”.¹

Aceste sensuri nedescifrate încă par să aparțină în special fenomenelor folclorice complexe, acelor manifestări de masă de pluralitate aspectuală, sincretice, care îmbină variate genuri și, ca atare, oferă creatorului colectiv posibilitatea afișării plenare a talentului său.

După părerea noastră, în rândul acestora, și la loc de frunte, se situează nedeile. Aceste nedei „sărbători câmpenești din timpurile vechi continuă să rămână până astăzi importante forme de manifestare colectivă a vieții spirituale a poporului român și constituie un important fenomen etnografic și folcloric românesc”.²

Deși unii cercetători de prestigiu, ca G. Vâlsan și Ion Conea, au arătat că trăsătura caracteristică a nedeilor o con-

- stituie aceea să sunt „sărbători de pe înălțimi“ și că acestea au o continuitate neîntreruptă din vremea geto-dacilor, a acelor oameni veseli din fire, dornici de petreceri în aer liber, de petreceri la care n-a fost absentă practica anumitor ritualuri legate de cultul aerului și al luminii, deși acestea au fost confundate adeseori cu hramurile bisericii și socotite sărbători creștine așa cum încearcă Pr. D. Buzatu³ în studiul „Nedej și ciumărici“, definindu-le ca sărbători ale hramului bisericii satului cu care coerspund mai totdeauna.

În lucrarea prof. V. Cărăbiș „Nedeile“, editată de Casa regională a creației Craiova în 1966, se face constatarea că „O monografie asupra nedeilor nu s-a elaborat până acum“, deși citează o serie de autori care au scris despre nedei, considerând că aceste studii nu merg la adâncimea fenomenului folcloric, ci se opresc la unele aspecte de natură exterioară.

Aceste cercetări au adus, însă, elemente prețioase pentru conturarea acestui fenomen folcloric. În primul rând, au arătat că nedeile constituie o moștenire străveche, provenind, în general, din anumite serbări ale întregii populații „în legătură cu cultul animalelor, al vegetației cu rodul ei și în special al podgoriilor“, cum afirmă profesorul Cărăbiș. Ca element de esență în conținutul actual al fenomenului s-a relevat petrecerea cu joc (dans), cântec și o adevărată paradă a portului.

Este deosebit de important de amintit, din aceste cercetări, asupra nedeilor, o clasificare a lor după ritualul determinat: nedeia legată de cultul viței de vie și nedeia legată de cultul vegetației și al animalelor. Nedeile, legate de cultul viței de vie sunt considerate „dionisiace românești, căci marele popor al tracilor a dat grecilor pe Dionisos cu serbările lui atât de mari, legate de cultul viței de vie, primăvara și toamna“. Cele legate de cultul vegetației și al animalelor cuprind ritualuri și practici care urmăresc sporirea fertilității pământului și a animalelor, după cum urmează petrecerea.

În dezvoltarea istorică a societății, desigur, aceste manifestări au marcat trepte și forme diferite, importante, ale unor anumite elemente noi de viață, care, inevitabil, le-au influențat.

Astfel, nedeile pastorale de pe munți, acele „adunări păstorești în zile de sărbătoare” sunt considerate de G. Vâlsan ca forme vechi și că „prin vechimea lor, prin caracterul lor original și prin toate supozițiile pe care le sugerează, aceste sărbători ale munților pot fi considerate drept una din cele mai importante probleme de geografie umană a Carpaților”.

Dacă inițial conținutul nedeii îl constituiau ritualul și petrecerea, cum era și firesc, acestuia i s-a adăugat elementul economic care — prin necesitate — apare acolo unde au loc, periodic, aglomerări umane. Alăturându-i-se acest element, nedeia a căpătat aspectul de nedeie-târg și, în acest stadiu, ea devine cu adevărat o manifestare de masă, lărgindu-și participarea colectivă. E de presupus că, în cea mai mare parte, la nedeile de pe munți se făcea comerț cu animale.

Despre acestea se citează: G. Vâlsan: „Pământul românesc și frumusețile lui”, Ion Conca: „Vechile târguri-nedeie de pe culmile Carpaților”; Florea Florescu: „Târgul de pe muntele Găina”; Traian Mayer: „Aspecte din munții Apuseni”; Teofil T. și George Candrea: „Românii din munții Apuseni”; Tiberiu Morariu: „Viața pastorală în munții Ronei” și Dragomir: „Din trecutul oierilor Marginei din Săliște și comunele din jur” ș.a.⁴ În aceleași studii se admite și târgul-nedeie. de data aceasta adăugându-i-se elementului economic petrecerea care caracterizează nedeia.

În cursul dezvoltării sociale sau produs disocieri, rămânând uneori fie numai nedeia, fie numai târgul.

Anterioare creștinismului, la apariția târgului biserica ia chiar poziție împotriva acestor manifestări, așa cum arată unele dintre cele mai vechi lucrări bisericești, care are tot gândul spre cântece și spre jocuri: „acelea n-are minte de ajuns”, cum glăsuiește „Cazania” lui Varlaam. Sau: „Nu te bucura de dulcelele lumii.. și ale acestor drăcești cântece, lăutele și fluierile și pleznirea palmelor și viersurilor cele fără cale și netocmite. Au nu știi, ticăloase, că acestea toate sunt sămânța diavolului”, amintind chiar: „Când vei trece vâmile văzduhului, dracii îți vor arăta hârtia aceea întru care au fost scrise cuvintele cele spurcate, cântările cele lumești și fără de rușine, jocurile și săriturile, râsurile, hohotiturile”.

Această încercare de anatimizare a folclorului nu și-a atins scopul nici în privința folclorului în general și nici în

ce privește nedeia căci, așa cum menționează G. Vâlsan „nedeia avea atâta forță și o atât de înaltă ținută morală, încât biserica n-a șovăit să-i dea protecția sa”.⁵

Imixtiunea bisericii s-a manifestat introducând în complexul nedeilor elemente de slujbă și uneori intervenind ca ziua de nedeie să coincidă cu a hramului bisericii, apărând astfel nedeia-hram, sau hramul-nedeie, așa cum au ajuns în ultima vreme. Biserica a reușit, uneori, să le coboare nedeile de pe înălțimi, dar n-a putut altora cu nimic fondul lor străvechi.

Elementul religios n-a fuzionat cu cel nedeic, de aceea apare foarte distinct și numai alăturat acestuia și ca atare se poate face ușor disocierea lor. De altfel, chiar în vorbirea uzuală, această deosebire apare netă, hramul fiind considerat doar slujba și praznicul de la biserică, iar nedeia, petrecerea din după-amiaza aceleiași zile.

Această imixtiune a bisericii în fenomenul nedeic a fost eronat interpretată de unii cercetători care caută genezele nedeice în prăznuirea sfinților. În acest sens mențiunea lui Nicephor Gregoraș, care călătorește în regiunea Strumiceii (1325—1326) și care scrie că tineri flăcăi și fete se adunau la ieșirea din biserică pentru „a juca și cânta”, trebuie interpretată, așa cum afirmă C. Bobulescu, că „petrecerile de la noi așa-zisele nedei, în strânsă legătură cu hramurile și cu prăznuirea sfinților, să nu fie o rămășiță a acestor vremuri și de împreună viețuire”, ci numai ca acceptarea de către biserică a acestui tip de manifestări mult mai vechi și mai durabile și care se impuneau bisericii.

Fiindcă în aria în care acest fenomen folcloric-etnografic s-a manifestat și continuă să se manifeste din plin, Gorjul intră în totalitatea sa și mai ales că și pe această latură își are speciifcul de necontestat, am considerat util să urmărim într-o zornă restrânsă, aceea a Jaleșului — o străveche și bogată vatră folclorică — unele aspecte caracteristice ale complexului nedeic, îndreptându-se atenția spre acelea care au rămas în afara cercetărilor de până azi, fără pretenția de a le aborda exhaustiv. Socotim util să prezentăm aici aprecierea pe care Ion Cănea o făcea acum 40 de ani asupra acestor petreceri-nedei din Gorj: „Nicăieri nu se petrecea mai bine ca în Gorj” și restrângând apoi aria: „și nicăieri în Gorj mai bine ca la Runc” — deci pe Jaleș. “

Ne vom opri în primul rând asupra unor elemente de geneză nedeică și apoi vom încerca să privim felul în care nedeia se încadrează în tripticul specific vechilor obiceiuri cu ritualul de pregătire, de trecere și de încadrare folosind unele rezultate ale cercetării nedeilor din zona amintită.

Privind genezele nedeice, ipoteza obârșiei religioase a fost combătută pe baza anteriorității istorice a nedeii și prin existența nedeilor în sate fără biserici ca și pe locuri înalte, în afara satului. Dacă o asemenea argumentare ar mai putea fi pusă sub semnul întrebării, în bogata tradiție de pe Jaleș, persistă însă încă unele mărturii incontestabile care dovedesc că nedeile își au geneza în acele timpuri, când omul vede încă enigme în fenomenele naturii, când arș de soare, bătut de ploi, fulgerat de trăznet, atacat de fiare, ros de boli, încerca un pas spre descătușare printr-o multitudine de practici magice considerate, ca fiind încărcate cu reale atribuțe benefice.

Printre aceste practici se urmăresc, pe de o parte, înlăturarea forțelor malefice și, pe de alta, captarea celor benefice.

Rezultatul acestor practici — totdeauna pozitiv — mărturie de preț a optimismului românesc — avea ca final bucuria izbânzii manifestată plenar, și obștească totodată, în joc și cânt.

În satul Sănătești, hramul-nedeie de azi, care are loc anual la 18 ianuarie — dată fixă, poartă numele de „Ciumele“ și, în tradiția locală, își iare următoarea explicație pe care o redăm așa cum a fost înregistrată de la un bătrân.⁶

„Odată, de mult, când satul era la nedeie, bântuia aici, la noi o ciură cumplită, mureau oameni, mureau vite. Ca să scape de ciură, miierile au făcut o momâie de cârne, or dat una ciupagul, alta poalele și cămașa, altele or venit, cică, cu oprège, cu brâu, cu brăciri, cu vestă, cu cârpă lungă, și-or înbrăcat-o.

Oamenii, adică bărbații, or făcut un tron (coșciug), apoi or adus un brad. Or pus-o într-un pat, i-or cântat „zorile“ și din nuntro și de-afară i-or făcut colab de șumină, i-or pus ban, pieptene și cuțit în tron, cum se pune la orice mori, și apoi, după ce or afumat tronul cu două fuioare de cânepă așezate în curmeziș și l-or frecat cu căței de usturoi, au pus-o în tron.

Și apoi cic-o plecat după ea tot satul, cu mic cu mare, de tot, de urla câinii a pustiu și a mers după tron cântându-se muierile, fiecare după cine-i murise, or urcat așa dealul spre apus și or mers tot așa pân-dinco-lo de „Bolovan“ (hotaru lde vest al satului), unde patru gropași făcuseră groapă de nouă palme de adânsă și or îngropat-o ca pe un mort adevărat. Și am mai auzit și eu de la bătrâni că, pentru ca să nu se mai întoarcă, în caz că va ieși, or făcut o spăriețoare din doi pari încrucișați, pe care au pus o cămașă albă și în vârful ei o căciulă. Când toți or plecat înapoi, o bătrână, nu mai știu din al cui neam era, și care purtase ulceaua cu tămâie (desigur, bătrâna care trebuia să efectueze ultimul act din practica magică), a făcut niște semne pe țărâna mortului dar nu știu cum, și apoi a dat cu oala în pământ zicând :

„Praful și cenușa să s-aleagă de tine !

Când și-o aduna oala ciob cu ciob.

„Tunci, să mai poți veni și tu, ciună, la loc“.

Și am mai auzit, tot demult, că după aia, s-o încins, nene, joc și cântec, oamenii bucuroși că scăpaseră de ciună, și, cică, ar fi făcut petrecere mare, că de atunci îi nedeia asta și de-aia îi zice așa, dar tot se mai spunea că se făcea sus, în poiana din deal“.

Desigur, petrecerea începută și repetată apoi pe deal a fost coborâtă în sat.

Practica aceasta în legătură cu teama de molimă și, în special, de ciună e cunoscută, în unele locuri, sub numele de ciumarcă, identificată și în vreo 15 sate din județul Mehedinți, care cuprindea o masă strict de post, pe grupe de case, și se termina cu o horă, desfășurarea având loc numai vinerea. La Sănătești-Gorj, deși motivul de geneză e același, manifestarea îmbracă o formă mai amplă, mai complexă, evoluând în nedeie.

Trebuie menționat că nu e vorba nici de acea „Pomană a ciunii“ practică în zonele bănățene. În cazul declarării pestei avicole, Unele elemente de amănunt sunt edificatoare.

În cazul „Ciumarcii“, practica magică avea următorul conținut : „Când boala era în toi, se adunau nouă femei și, în noaptea de joi spre vineri, făceau o cămașă cusută din pânză de cânepă. Până la ziuă trebuia terminată și îmbrăcată pentru câteva minute, de fiecare femeie care lucrase la ea.

Vinerea, în noaptea căreia se făcea acest lucru, rămânea de aci înainte „Vinerea c uslujbă pentru ciumă“, așa cum se practica în Cojmănești și Pitulași, din zona Băii-de-Aramă.⁷

În practica magică din „pomana ciumii“, din Banat, numită și „Baba Calea“,⁸ fiecare femeie pregătește ceva de mâncare și băutură și sătenii, prin contribuție bănească, cumpără îmbrăcăminte nouă celei mai sărace fete din sat. Femeile, cu fata frumos gătită, aștern bucatele pe malul Dunării, unde are loc practica magică prin tămâiere, cu rostirea formulei: „Să ife lui Zina Maică (Baba Calea), să meargă în pădure, la Dunăre, și prin drum să nu mai mănânce copiii noștri, să mănânce mâncarea noastră, ce i-am dat de pomana“.

Ritul de combatere a ciumei este atestat la noi de arhiepiscopul Marcus Bandiuus, citat de V.A. Urechea, în „Codex Bandinus“ (Academia Română, 1895, pag. 58), arhiepiscop prezent la 1646 la o asemenea ceremonie în satul Lucăcești. Despre o cămașă a ciumei vorbește și Anton Maria del Chiaro și V. Pacală în „Monografia comunei Rășinari“. I Chiaro și V. Pacală în „Monografia comunei Rășinari“. În Ollenia și Muntenia ma iapare și cu numele de „cămașa de izbândă“.

La Gorj, vorbind de „Zâna Jaleșului“, această practică magică s-a altoit, pare-se, pe fondul străvechi al petrecerilor de pe înălțimi, evoluând în nedeie.

În Runcu, sat vecin cu Sănăteștii, nedeia „ghermanului“, tot cu dată fixă — 12 mai — nedeie de am ploare din zona amintită — după tradiție își are geneza în faptul că „acu' două sau mai multe sute de ani, cum spuneau bătrânii, în ziua de 12 mai a bătut piatra (grindina) așa de tare, încât a distrus totul și lumea din Runcu a luat ziua respectivă ca zi de praznic, pentru tot satul, ca să nu se mai întâmple niciodată o așa nenorocire“⁹ și se întâlnesc cu neamurile în casă unde stau la masă și apoi în zăvoi, la horă, până seara.

În acest de-al doilea caz, geneza stă tot în ritualul menit să pună capăt acțiunii unor forțe malefice, acel praznic fiind considerat capabil să aducă sațiul acestor forțe spre a nu se mai putea dezlănțui, spiritualizându-se apoi în fenomenul nedeic.

În aceeași zonă, un element de geneză nedeică îl constituie un ritual al fecundității. Suntem îndreptățiți pentru această afirmație, în primul rând, prin desfășurarea acestor

petreceri pe înălțimi, în special la începutul primăverii, când sevele stau gata să irumpă și nu țin seamă de hramul propriu-zis, iar prezența bisericii apare ca un adaos tardiv și superfluu.

O trecere în revistă a programului acestor nedei de primăvară e relevantă. În aceeași săptămână, care, în ultima vreme coincide cu prima de după Paști, au loc următoarele nedei: luni, la Brădiceni, marți, la Dobrița, miercuri, la Arcani, joi, la Bălta, vineri, la Bota-Dobrița, sâmbătă, la Peștișani și duminică, la Suseni și Rasova.

Tot primăvara, la Runcu, în ultima decadă a lui martie, era o altă nedeie care n-a coborât „din deal”, ca și cea de la Mironosițe, din Sănătești, cea de la Câmpofeni și Arcani, din 23 aprilie, odată cu „Năprorul”. Deși satele respective au hramul în alte zile, petrecerea cu adevărat nedeică este la datele de mai sus.

Se poate face observație asupra unor modificări intervenite în programă determinate de o situație economică. Cu distrugerea viei românești de pe dealurile câmpofenilor și arcanilor de către filoxeră, odată cu începutul plantării viei direct producătoare pe dealurile din nordul zonei, nedeile se concentrează spre nord, cu participarea satelor din sud și, când cultura vitei noi se extinde și în jos, satele revin la nedeia satului respectiv, păstrând însă aceeași dată cu a satelor de nord.

Toate aceste nedei au elemente comune pregnant manifestate în faptul că toate se desfășoară pe deal. Acolo se pregătește mâncarea pentru praznic — în trecut, berbeci fripți haiducești —, acolo vin invitați neamul, acolo are loc masa și se desfășoară și hora comună la care participă toate satele vecine. Biserica apare doar prin trecerea preotului pe la pivniță și efectuarea unei imici „sfințiri”, ori prin „colindatul” dealurilor cu steagurile.

E de menționat faptul că, la praznicul de la pivniță (pe care fiecare gospodărie din sat o avea în deal), se înâlnește „neamul”, cea „celulă de bază a colectivității sătești” iar la horă manifestarea îmbracă nu numai aspectul participării colective a satului, ci și al unei întâlniri intersătești de vecinătate.

În satul Câmpofeni persistă încă reminiscențe ale unui vechi obicei numit „Homanul”, d.ela numele local al plantei

„iarba mare“, obicei care pare să păstreze urmele unui ritual al fecundității.

Iată-l sumar, în relațarea despre „Homan“, de acum cinci ani, a unui octogenar din Câmpofeni : „În noaptea de joi spre vineri, după lăsatul postului de brânză, băieții și fetele merg tocmai sus, la Teiu-nalt (punctul de cea mai mare altitudine de pe dealul Câmpofenilor). Mergeau întâi câțiva și făceau focul și apoi huhurează de răsuna peste toată valea noastră. De acolo vedeam focul și-n dealul Stroieștilor, că și ei îl făceau. Și apoi urcau și băieții, și fetele, și bătrânii, mai ales ai cu fete. Aduceam mâncare și băutură, întindeam masa la foc și-ncepeau jocul și cântecul și ținea de sara până dimineața.

Ăi bătrâni luau de jos, din sat, într-un săcui, gunoi și-l puneau lângă un buștean de vie și ziceau : „Crească vița dealului / cât-naltul gorunului“. Și, ce era mai frumos : băieții și fetele căutau de-cu-seară, fiecare, locul unde era un **homan** și făceau semn în jurul lui. Până la ziuă, înainte ca păsările cerului să treacă peste locul ales, fiecare fată arunca în groapă pâine și sare și zicea așa :

„Iarbă mare, doamnă mare,
Eu îți dau pâine și sare,
Tu să-mi dai costiță mare!“

Uneori cu adaosul :

„Până-n luna mai,
Cât coada de vătra!“.

Această rădăcină era fiartă în apă și se spăla pe cap în noaptea de vineri spre sâmbătă.

În obicei persistă și unele elemente nedecise, evidente în unele formule care demonstrează — așa cum vom arăta mai departe — una din funcțiile sociale ale nedeii, pregătirea pentru înjgheburile vieții de familie, pentru căsătoria unor tineri. Astfel, băieții și fetele care se hotărăsc pentru aceasta, în dimineața „Homanului“, rostesc invocația :

„Iarbă mare, doamnă mare,
Cum ții tu la codru
Și codrul la tine,
Cum ții tu la văi
Și văile la tine,

Cum ții tu la munți
Și munții la tine.
Așa să nu pot trăi cu fără el (ea)
Și să nu poată trăi el (ea) fără mine“.

Practica aceasta magică și formula ce-o însoțește relevă din plin concepția sănătoasă că viața familială ce urmează să se întemeieze trebuie să se bazeze pe legături de țărnia celor care există în natura înconjurătoare, ca și credința că prin practica aceasta magică trainicile legături existente în natură sunt silite să treacă și în viața de familie. Folcloric, trecerea de la o perioadă de stagnare a vegetației la o perioadă de fecunditate apare astfel corelată și rîngent cu perioada de trecere de la viața de feciorie la cea de familie și este precedată de petrecerea nedeică. Cu timpul, ritualul acesta al fecundității s-a restrâns, a fost abandonat, păstrându-se doar obiceiul jocului, al cântecului, caracteristice manifestărilor nedeice recente.

De altfel, alte elemente nedeice vin să confirme suficient încadrarea chiar a nedeii ca fenomen complex, în tripticul caracteristic al obiceiurilor noastre, așa cum e cunoscut: pregătirea pentru o nouă etapă, trecerea și apoi încadrarea în noua formă.

În acest sens, nedeia nu trebuie privită ca un fapt etnografico-folcloric numai cu aspectele „de față“ și numai în ziua de petrecere, ci pe o întindere mai vastă, surprinzând și elemente ce determină „fata“, ca și în timp, pe o întindere situată înainte și după, în care participanții, cărora le-am spus actori nedeici, se găsesc puternic angajați, fiindcă nedeia, ca manifestare colectivă, are o funcție socială complexă.

În primul rând, este prilej de cunoaștere, ca și de definiție a legăturilor dintre tinerii ce se hotărăsc să întemeieze o familie, de realizare a încadrării în neam și în obștea sătească a acestei celule sociale noi. Acest țel e materializat prin expresia des întâlnită ca răspuns la întrebare: „Merțem să vedem (în sens de cunoaștere) și să ne alegeem o fată / sau un flăcău“.

De aceea, pregătirea pentru nedeie cuprinde o serie întreagă de elemente, unele rămășițe ale unui vechi și complex ritual, consemnate încă vițuros de tradiție.

Astfel, pregătirea materială este îndreptată spre ținulă. Fata care apărea la nedeie cu scopul de a-și determina aleșul ca s-o îndrăgească și s-o accepte ca tovarăși de viață ținea neapărat să apară cu ceva nou: cămașă cu răuri deosebite, necunoscute încă de nimeni; la fel cu opregele sau vâlnicul; toate elementele de îmbrăcăminte trebuiau să surprindă prin noutatea lor, atât ca motive cât și ca realizare artistică. În această pregătire nedeică trebuie văzută explicația varietății motivelor de pe costumele femeiești din Gorj ca și înalta măiestrie artistică la care au ajuns și care merită un studiu atent.

După relatările bătrânilor, aceste costume se păstrau în „lada de ținut“, frumos îmbetite și având între ele busuioc și sânziene¹⁰ flori recoltate numai în ziua de 24 iunie, uscate la umbră, în mănunchi, și așezate între „îmbetiturile țealelor bune“, de unde nu se scoteau decât la nedeie sau pentru reinnoire în anul următor.

Sensul acestei practici era ca fata sau tânărul să apară în nedeie cu aceeași forță atractivă cu care câmpul înflorit ne uimește în ziua sânzieneelor.

De asemenea, fata pregătește batista, purtând la cingătoare sau în mână, pentru a o lăsa „furată“ ca semn al înțelegerii depline cu flăcăul îndrăgit.

„Gătitul“ pentru nedeie, care constituie grija de căpetenie pentru așa-zisul „ieșit în lume“, impune toată atenția și e desfășurată în acest sens toată arta împodobirii cu „văr-văricuri“. ¹¹ Dacă mama insistă totdeauna pentru un încins ireproșabil prin decență, fata trebuie să aibă grijă să asigure o fixare temeinică, cu băieri trainice, a poalelor și opregeilor în jurul mijlocului, fiindcă brăcirile rămâneau, deși înfășurate în jurul mijlocului, simplu element de podoabă, ușor de desfăcut când, după hora de nedeie, în hârjoana efectivă, se lasă deschisă de flăcăul care i le ia ca semn al legăturii sufletești de nedesfăcut.

Fata, de altfel, când flăcăul a pus mâna pe capătul brăcirilor, se învârtă ca să se desfacă iute. Cazul când un flăcău i-a luat unei fete brăcirile la nedeie și nu s-a căsătorit cu ea constituie o raritate, comentată cu asprime de opinia satului: „I-a luat brăcinile-n nedeie... și n-a mai luat-o“.

„Pregătirea spirituală“ pentru nedeie cuprinde un ritual de descântec de la care nu se da înapoi nici o bătrână aproape, considerându-l ca un act benefic. Poate tocmai datorită acestui fapt descântecele de dragoste, „descântecele pentru nedeie“, din zona Jaleşului, păstrate încă, prezintă o alcătuire poetică de înaltă măiestrie artistică. În general, textele unor asemenea descântece sunt invocații către natură, cerându-i să reverse asupra tânărului (tinerei) cele mai de preț podoabe ale sale. Iată fragmente dintr-unul pentru tânăr :

„Mă sui în dealul cu dorul“,
Unde înfloare bujorul,
De trei ori fluierai,
Toate dragostele le chemai
Și pe toate le adunai
De pe toate florile,
De pe toate colnicele,
De pe toți copiii.
De pe toți mieii,
În asta apă le băgai
Și pe (cutareș îl spălai,
Ca să fie
Frumos,
Drăgostos,
Ca luceafărul luminos.
Când prin fete-o trece
La el să alerge
Ca apa-n valuri,
Ca vântu-n furtună,
Fata cea mai frumoasă,
A măi drăgăstoasă,
Pe el să-l aleagă
Pentru viața-ntreagă !“¹²

Iată acum un fragment dintr-o splendidă invocație către Soare, pentru a împodobi fata, care la nevoie trebuie să fie aleasă :

„Tu soare, sfânt Soare,
Cu trei mii de răzișoare,
Dă-mi și mie (cutare) își spune numele)
trei răzișoare,

Cu una să mă îmbrac
Cu una să mă încălț.
Una să mi-o pun pe cap,
Cu ele la lume să plec
Și să mă arăt
Cum lumini tu, Soare,
Cu razele tale
Peste toate dealurile,
Peste toate văile,
Mai frumos și mai luminos
Să lumin eu... (cutare)
Peste toată lumea,
Peste toți tinerii,
Peste toți bătrânii,
Și mai întâi
Peste scrisul meu ursat
Pe cale la mine îndreptat
Să nu mai stea
Pân' să vină să mă ia"

Expresia de mai sus „la lume să ies” are sensul de „primă apariție a fetei la manifestările colective, nedeice, când devine cunoscută de neamurile flăcăului, de obștea satului”. „Ieșitul la lume” trebuie să fie — după sănătoasa opinie a obștei sătești — numai la vârsta aptă pentru căsătorie, de unde și reversul: „A scos-o prea devreme la lume”.

În timpul nedeii au loc cunoașterea și — ca rezultat — „plăcutul” — cum zic bătrânii — între tineri. Semnul major al acestui „plăcut” îl constituie intrarea împreună în horă, culminând cu „luarea înainte” a horei de către flăcău.

În acest moment, neamul, atât al fetei cât și al băiatului, ca unitate socială, își manifestă adeziunea prin încadrarea imediată în horă, ca semn al primirii binevoitoare în sânul său și ca o speranță nouă și o creștere de putere prin noua celulă familială.

În același timp, și în continuare, în jurul horei are loc o vie activitate: opinia comentează, interpretează, părinții culeg informații și de la binevoitori și de la răuvoitori, ca să știe — cum zic ei — tot”. Dacă această informare viza

aflarea zestrei materiale, nu este mai puțin adevărat că insistența părea mai accentuată pentru zestrea fizică (sănătatea) — întresându-se de neam din moși strămoși — ca și zestrea morală (hărnicia și comportamentul), căutând să afle cu cine din neam seamănă mai mult.

După hora din nedeie, flăcăul și fata rămân apropiați, flăcăul având grija ca — destul de discret — să-i ia brăci-rile și fata să-i ofere batista, flăcăul însoțind gestul de una din întrebările: „E bine când aștepti?“ sau: „Când să vin în pețit?“ ori chiar categoric: „Vezi că în ziua (cutare) vin în pețit!“.

Nunta vine, astfel, cu ceremonialul ei, ca o fază de trecere decisivă, desăvârșind juridic și ritual această pregătire pentru trecerea într-o formă nouă de viață, iar încadrarea în această formă nouă este consfințită și nedeie prin hora „tinerilor“ din prima nedeie de după nuntă, horă la care neamul, mărit acum prin înscrisire, participă la afirmarea lui prin imprimarea unui aspect de măreție horii tinerilor, horă care trebuie să impună admirația întregii nedei. Această horă, mai precis această ediție a nedeii rămâne în viața familiei noi un moment memorabil.

Deși aceste manifestări nedeice primare, să le spunem așa, pe parcursul dezvoltării istorice au fost insistente asaltate de influența de natură religioasă, ele s-au menținut în puritatea lor, prin aspectul prin excelență festiv, rămânând acele eși manifestări majore de masă, cu aspecte variate de joc, de cântec deținută, toate ținând realizarea superlativului: „Să te îmbraci ca la nedeie“, „Să-ți cânte lăutarii ca la nedeie“, „Să joci ca la nedeie“, „Să fii cum a fost (cutare) la nedeie“.

Așa cum unele formule magice au fost mereu șlefuite devenind mereu contemporane și evoluând astfel în poezii și cântece de mare desăvârșire și frumusețe, la fel și vechile ritualuri de fecunditate și de luptă împotriva forțelor malefice, elemente de geneză nedeică, au devenit manifestări etnografico-folclorice de masă, în care sufletul marelui anonim a strălucit din plin, și în cântecul creat cu această ocazie, și-n horă nouă, ca și în costumul mereu sporit în frumusețe, din vreme uitată și până în zilele noastre. Aci s-au pus temelii pentru familii pline de sănătate fizică și

morală, aci neamul s-a simțit înflorind și obștea sătească trăind momente de înaltă elevație spirituală.

Ca rezultate concrete, specifice, expresii folclorice, ale acestor manifestări, pot fi menționate în zona amintită: hurezătura — aceea chemare specifică văii Jaleșului, ase-mănătoare chemării de bucium ce răsună pe alte înălțimi carpatine, „aulita de pe Jaleș“ — cu acel caracteristic „ălă-uă, ălă-uă, băi!“, și apoi cântecul de deal — al cărui melos își așteaptă încă cercetătorii.

Textul poetic al acestor cântece aduce în prim plan legătura dintre viața oamenilor de aci și înălțimea dealurilor, începând cu dragostea tinereții, continuând cu inerențele necazuri din lupta vieții, până la regretul din anii bătrâneții.

Dragostea dintre tineri se țese aci :

„Sus, pe dealul înflorit,
Unde găsii dorul adormit
Pe-o pală de fân cosit“,

natura dealului luând parte la dragostea ce se înfiripă în inimile celor tineri :

„Mândră, de dragostea noastră
A-nflorit doi pomi în coastă“

Atunci când anii aștern plumb pe vigoarea de altă dată, răsună regretul :

„Fire-al naibii de deal,
Când eram tânăr vărjan,
Te suiam, te coboram,
Nici-ô grijă nu aveam“,

Și-acum :

„Nu știu : dealul s-a lungit
Ori eu am îmbătrânit,
Că îl sui cu hodinele
Și-l dau jos cu minciunele“.

Nedeile au constituit, veacuri în șir, stimulentele care a dus atât la crearea bogatei comori folclorice specifice zonei, cât și la crearea costumului popular, de o impresionan-

tă varietate în privința motivelor — nu găsește două la fel — și înaltei realizări artistice.

Aportul major al nedeilor constă în mod deosebit în crearea acelei solidarități sătești și intersătești, prin care neamul nostru a înfrunțat vitregiile veacurilor.

Nedeile coboară, astfel, în vremea noastră, trecând printr-o vârstă de nouă ori milenară, cu o grea încărcătură etnografico-folclorică. Și, în această scumpă „ladă de zestre”, găsim nu numai obiective ale cercetării, ci și un neîntrecut material care ar putea fi valorificat în spectacolele unităților noastre culturale.

Organizarea acelor festivaluri ale cântecului, jocului și portului popular în localitățile de bogată și veche tradiție nedeică, e o măsură lăudabilă. Ea trebuie aprofundată în sensul de a dezgropa acele sensuri folclorice nedescifrate însă, considerând aceasta ca o sarcină de seamă a căminului cultural și celorlalte instituții pentru cultură și artă din județul nostru.

Spre aceasta pare să ne vină, de peste ani, un stăruitor îndemn al marelui Eminescu care, în peregrinările-i lungi pe meleagurile țării, a cunoscut și aceste petreceri populare :

„Nu pierd niciodată ocazia de a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al poporului, când acesta se adună în masă, simt că sunt o parte a totalității. E ceva dumnezeiesc în acest sentiment, așa că orice serbare a poporului mi se pare o serbare sufletească... Din fețele cele vesele sau de o tristețe ascunsă, din mersul vioi sau obosit, din legănarea și din gesturile diferite, citesc biografiile unor oameni fără nume, dar nimeni nu va putea înțelege pe cei renumiți, fără să fi simțit vreodată pe acești necunoscuți”¹.

N O T E :

¹ P. Comărnescu, „Sensuri adânci ale folclorului nedescifrate”, Știința, în febr. 1967.

² Aurelian Popescu : Cuvânt înainte la „Nedeile”, de V. Cărăbiș, Casa regională a creației populare Craiova, 1966.

³ Pr. D. Buzatu, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 5—6, uag. 428—433, Craiova, 1964.

- ⁴ C.I. Bobulescu „Lăutari și hori pe pictura bisericilor noastre”. Ed. M. 1940.
- ⁵ V.I. Cărăbiș, ap. cit. pag. 30.
- ⁶ N. Cheznoiu, de 78 ani.
- ⁷ D. Buzatu ap. cit. pag. 29.
- ⁸ Radu Dan, „Practici magice în comuna Svinita”, în Etnografie și folclor, nr. 5/1970, pag. 417—421.
- ⁹ Relatarea învățătorului pensionar Spiridon Popescu — Runcu.
- ¹⁰ Sânzâiene — flori care cresc în fâneață și care se recoltează în ziua de 24 iunie, fiind uscate și puse între țoale.
- ¹¹ Vărvăricuri: toate elementele de podoabă ca anexe ale portului popular.
- ¹² De la Maria Coiculescu, 62 ani, din Arcani.